

Clypevs Theologiæ Thomisticæ

Continens Tractatus de erroribus Pelagianorum, de Gratia, de
Iustificatione & Merito, de Virtutibus Theologicis, & quatuor Cardinalibus,
ac de ineffabili mysterio Incarnationis

Gonet, Jean-Baptiste

Parisiis, 1669

Art. II. Partes subjectivæ temperantiæ,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77342](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77342)

excitandum copiose sumere, aut vinum generosum, ad venenum aliquod frigidum expellendum, largiter bibere. Contra etiam potest ad satisfaciendum pro peccatis, vel ad carnem magis domandam, & subjiciendam rationi, vel ad melius vacandum contemplationi, alioque fines bonos, abstinere à cibo & potu, alioque moderato; ut fit per absterentiam, quæ est usus minoris cibi in quantitate aut qualitate, quam ratio temperantiæ per se postulat; & per jejunium, quod continet rationem victus durioris, & absterentiam longiorem, in eo consistentem, quod à quibusdam ciborum generibus absterentur, & semel tantum ac seriis refectio sumatur, ut Ecclesiæ consuetudine receptum est.

5. Ex his intelliges, temperantiam sic posse rectè definiri, vel describi: *Temperantia est virtus, quæ moderatur appetitum circa delectabilia secundum tactum & gustum, prout rectam rationem decet, ob specialem honestatem quæ est in tali moderatione.* Vel ut ait Augustinus lib. 1. de libero arbit. cap. 13. *Temperantia est anima affectio coercens & cohibens appetitum ab ijs rebus quæ turpiter appetuntur.* Vel ut scribit Ambrosius lib. 1. de Jacob & de vita beata cap. 2. *Temperantia est virtus quæ maxime istarum passionum restringit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderatione animum temperat, mentem informat, deinde etiam deliciarum absterentiam restringit habenas corporalis ferocitatis &c.*

ARTICVLVS II.

Partes subiectivæ temperantiæ.

6. **Q**uatuor partes subiectivas seu species temperantiæ assignat D. Thomas hic quæst. 143. scilicet absterentiam, sobrietatem, castitatem, & pudicitiam. *Oportet enim (inquit) diversificari species virtutum, secundum diversitatem materiae, vel objecti. Est autem temperantia circa delectationes tactus, quæ dividuntur in duo genera: nam quædam ordinantur ad nutrimentum, & in his quantum ad cibum est absterentia, quantum autem ad potum, propriè sobrietas. Quædam verò ordinantur ad vim generativam: & in his quantum ad delectationem principalem ipsius coitus est castitas; quantum autem ad delectationes circumstantes, puta quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus, attenditur pudicitia.*
7. Absterentia ergo est virtus cupiditates & delectationes esculentorum inordinatas refræmans, & in ipso esu debitam moderationem constituens. Unde proprius actus hujus virtutis est subtractio ciborum, secundum rationem regulata, & in eo consistens, quod homo à cibis absterent prout oportet, pro congruentia hominum cum quibus vivit, & personæ suæ, & pro valetudinis suæ necessitate. Quod ut melius percipiatur, advertendum est quod hæc subtractio dupliciter fieri potest: primò subtrahendo ea tantum quæ temperantia non permittit, & in quibus foret excessus vitiosus per immoderantiam cibi; & hæc dicitur propriè actus temperantiæ: secundò privando se voluntariè eâ quantitate vel qualitate ciborum, quam temperantia permittit, quæque si sumeretur, nullus foret excessus; & hæc magis propriè vocatur absterentia.
8. Sobrietas propriè loquendo est species aliqua temperantiæ, quæ versatur circa potum, non

A quemcumque, sed inebriare valentem, & cerebrum perturbare, uti est vinum, in quo oportet maxime observare debitam mensuram, eo quod quilibet excessus vini, etiam modicus, valde nocivus & vituperabilis est, & plusquam excessus cibi, etiam major. Dixi sobrietatem versari circa potum inebriare valentem: quia hunc solum moderatur sobrietas, eo quod speciali modo, nimium perturbando mentem, bonum rationis impediatur. Potus verò non inebrians, ut aqua, non est materia istius virtutis, neque ejus excessus dici potest ebrietas, quæ est vitium oppositum sobrietati, sed magis contrariatur absterentia, & ad gulam reducendus est.

B Ex his patet sobrietatem esse virtutem specialem, distinctam scilicet ab absterentia, & ab alijs temperantiæ speciebus, propter specialem impedimentum usus rationis quod affert potus inebrians, ad quod removendum hæc virtus ordinatur. Adde etiam propter specialem difficultatem, quæ est in vitando excessu circa vinum: multi enim qui à cibo immoderato absterent, peccant tamen circa excessum vini, & ab illo solent homines difficilius absterent.

Notat verò D. Thomas hic quæst. 149. art. 4. sobrietatem esse quidem omnibus necessariam, sed multò magis quinque generibus personarum. Primò scilicet juvenibus, quia in eis major est pronitas ad concupiscentias, quas oportet refræmari per sobrietatem & absterentiam à vino immoderato, quo libidinis faces accenduntur. Secundò mulieribus, propter mentis debilitatem, quæ facillè vini potu turbatur, ex quo proclive illis est labi ad indecora. Tertio senibus, in quibus ratio vigere debet, ut alios erudire valeant. Quarto Episcopis, & quibuslibet Ecclesiæ Ministris, qui mente devotà debent spiritualibus officiis insistere. Quintò Regibus & Magistratibus, qui per sapientiam, vigilantiam, & justitiam, debent populum sibi subditum regere. Quocirca illis omnibus specialiter sobrietas in Scriptura præcipitur. Juvenibus quidem ad Titum 2. *Juvenes similiter hortare ut sobrii sint.* Mulieribus, 1. ad Timoth. 3. *Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.* Senibus, ad Titum 2. *Senes ut sobrii sint, pudici, prudentes.* Episcopis, 1. ad Timoth. 3. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, &c.* Regibus denique, Proverb. 13. *Noli Regibus dare vinum, quia nullum secretum est, ubi regnat ebrietas, & ne forte bibant, & obliviscantur iudiciorum, & mutant causam filiorum pauperis.*

Tertia species temperantiæ est castitas, quæ affectum moderatur & cohibet circa delectationes venereas, sicut absterentia moderatur affectum & usum circa cibum, & sobrietas circa potum. Unde castitas est virtus specialis distincta ab absterentia & sobrietate, ut docet S. Thomas hic quæst. 151. art. 3. probatque ex eo quod versatur circa rationem delectationis valde differentem; Nam ut ait Aristoteles relatus ibidem à S. Doctore, delectationes proportionantur operationibus, quarum sunt perfectiones: Atqui longè differentes sunt operationes pertinentes ad usum ciborum, quibus natura individui conservatur, & operationes pertinentes ad usum venerorum, quibus conservatur natura speciei: Ergo castitas, quæ est circa delectationes venerorum, est virtus distincta ab absterentia, quæ est circa delectationes ciborum, & à sobrietate, quæ est circa

delectationem & usum poculentorum.

12. Virtutem hanc miris exornant encomiis SS. Patres, præsertim Origenes libro de singularitate Clericorum, ubi hæc scribit: *Castitas munimen invictum est sanctimonio, & expugnatio fortis infamia, fortitudinis firmitas, & lascivie petulantis infirmitas; probitatis præsidium, & improbitatis excidium; animæ victoria, & corporis prædas ubertas gloriarum; sterilitas criminum; pronuba sanctitatis, & repudium turpitudinis; sinceritatis indicium, & abolitio scandalorum; exercitium continentie, & evacuatio tota luxuria; pax secunda virtutum, & debellatio iniqua bellorum; puritatis culmen, & libidinis carcer; honestatis portus, & ignominie naufragalis locus; virginitatis mater, & hostis immunditia; lorica pudoris, & spoliū probrostatu; corruptionis exitium, murus rigoris, & destructio vulgarietatis; severitatis gladius triumphator, & dissolutiois occisor; armatura virum, & exarmatura fluxorum; integritatis dignitas, & fornicationis additio; claritatis fastigium, & dedecoris precipitium; voluntas bonorum operum, & afflictio vitiorum; refrigerium pudicitie, pœna petulantie; acquisitio triumphorum, & facinorum detrimentum; requies salutis, & perditionis exilium; vita spiritus, & carnis interioris; status qualitatis angelica, & finis humane substantia. Hujus retinaculis omnis obscœnitæ frangitur, & compedibus ejus calces furentis libidinis statuuntur. In hanc velut in scopulos franguntur impetus qualescunque sanguinis inundantis, & in illa sedatur spumans humoris insania corporalis.*

13. Porro castitas alia est conjugalis, alia vidualis, alia juvenilis, & alia virginalis. Conjugalis est illa, per quam conjuges servant regulam à ratione præscriptam in usu venereorum. Vidualis, quæ totaliter quis abstinet à venereis, non quidem pro omni tempore, sed post tranfactum matrimonium. Juvenilis, quæ juvenes eo tempore quod præcedit matrimonium castè vivunt. Virginalis denique, quæ aliquis toto tempore vitæ conservat se immunem ab experimento omnis venereæ voluptatis. Et ista consistit partim, & materialiter, in quadam carnis integritate & incorruptione; partim, & præcipue, ac formaliter, in proposito abstinendi perpetuo ab omni delectatione venereæ, ut docet S. Thomas hæc quæst. 152. art. 1. in corp. & in solut. ad 1. & 2. ubi etiam virginitatem sic definit ex Ambrosio lib. de Virginitate: *Castitas virginalis est expers corruptionis integritas; & ex D. Augustino lib. de sancta virginitate cap. 13. Virginitas est in carne incorruptibili incorruptionis perpetua meditatio: id est propositum rationis, seu voluntatis (ut exponit S. Thomas) vel jugis attentio, & cura illam conservandi, vitandique quicquid illi opponitur: quæ attentio, & cura diligens atque sollicita, ad illius conservationem necessaria est.*

14. Nota verò propositum voluntatis, semel amissum, posse iterum reparari; sicut aliæ virtutes infusæ, quæ per peccatum deperduntur, restaurantur per pœnitentiam: at verò immunitas, vel inexperientia à delectatione carnali voluntaria, semel deperdita per contrariam experientiam, non est reparabilis, etiam de potentia Dei absoluta, quia impossibile est, eum qui expertus fuerit prædictam delectationem, ferri inexperitum, sicut quod ea quæ facta jam sunt, non fuerint facta. Unde est illud D. Hieronymi in Epist. ad Eustoch. *Cum cetera Deus possit, non potest vir-*

Tom. IV.

A *ginem post ruinam reparare; scilicet quantum ad prædictam immunitatem & inexperientiam, sine qua non salvatur absolute virginitas; & ideo qui semel eam amisit, nunquam poterit virgo simpliciter denominari, quia ut ab aliqua virtute simpliciter quis denominetur, non sufficit habere illud quod est in ea formale, scilicet mentis propositum, si desit propria & per se talis virtutis materia.*

Nota etiam cum D. Thoma supra citato, virginitatis nomen à virore deduci: nam sicut illud dicitur virens, quod non est ex abundantia caloris adultum; ita quæ concupiscentiæ adustionem per veneream delectationem & operationem expertæ non sunt, virgines vocantur, quasi in suo nativo virore persistentes. Unde Ambrosius supra relatus dicit, quod virginitas est *expers contagionis integritas*. Additque ibidem: *Pulchritudinem quis potest majorem asstimare decore virginis, quæ amatur à Rege, probatur à Iudice, dedicatur Domino, consecratur Deo? Quibus verbis excellentissimam pulchritudinem virginitati attribuit. Cujus egregiam rationem assignant Salamantenses: Temperantiæ enim & castitati (inquunt) antonomasticè attribuitur decor spiritualis: quia sicut pulchritudo corporis in eo consistit, ut membra ejus sint proportionata, cum quadam debiti coloris claritate; ita moralis & spiritualis pulchritudo & decor, in eo sita sunt, ut voluntariæ actiones sint bene commensuratæ & ordinatæ secundum rationis claritatem & lumen, in quo ipsa honestas & temperantia consistit: Cum ergo virginitas perfectissimum castitatis & honestatis gradum teneat, non mirum, quod illi excellentissima pulchritudo tribuatur.*

Notandum denique ex doctrina quam tradit D. Thomas hæc quæst. 152. art. 2. quod licet castitas communiter dicta, sit virtus per seipsam, hoc est independentem ab aliquo fine extrinseco, ex eo dumtaxat quod illicitas delectationes comprimit, & licitas juxta rationis præscriptum moderatur: virginitas tamen, ut virtuosa sit, requirit finem extrinsecum, ipsam, aut saltem communem castitatem, præstantiorem, quo præsupposito tanquam connotato, omnimoda abstinentia à venereis, quæ virginitatis est materia, licita & honesta reddatur. Et ratio est, quia usus venereorum moderatus, per seipsum, abstrahendo à quocumque fine extrinseco, est bonus & honestus, utpote intentus à natura, deserviensque magno ejus bono, quod est conservatio & propagatio; & ideo castitas respiciens talem usum, ex seipsa, independentem ab alio fine extrinseco, habet quod sit virtus. At verò omnimoda abstinentia à venereis, spectata secundum se, & sistendo in illa, nullam importat honestatem, quia secundum se, ratione, ut sic dicamus, solius sterilitatis, naturæ non proficit, nec commodum affert: honestatur autem ex fine cui deservit, qui est vacare Deo, aut rebus divinis, pro quo necesse est à terrenis & temporalibus feriari, secundum illud 1. ad Corinth. 7. *Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta &c.* Unde dixit Augustinus lib. de virginit. cap. 8. *Nec nos hoc in virginibus prædicamus, quod virgines sunt (hoc est nudam sterilitatem & infœcunditatem) sed quod Deo dicant, p̄a continentia virgines sunt: id est ad finem religionis & contemplationis.*

Hoc adeo verum est, ut in statu innocentie & justitiæ originalis, si permansisset, omnimoda

Bbb iij

15

In Tractatu de virginitate.

16

17

continentia à venereis non fuisset virtuosa aut laudabilis, quia ad talem finem non fuisset necessaria, eò quod usus illorum nullum contemplationi impedimentum præbisset, ut docet D. Thomas 1. p. quæst. 98. art. 2. ad 3. tunc enim actus conjugalis exclusisset ardorem libidinis, mentisque evagationem & inquietudinem, & filiorum procreatio & educatio curas omnes & sollicitudines. In statu verò naturæ corruptæ & lapsæ, in quo versamur, cum hæc omnia quæ matrimonio consequuntur, magnum divinæ contemplationi præsent impedimentum, virtuosissimum est, & eximia laude dignum, ad obtinendum hujusmodi finem, à venereis delectationibus proflus abstinere, etiam cum carentia fecunditatis, quam natura tam vehementer desiderat, eò quod finis ille altior sit, & majus bonum, quam ipsa fecunditas, prout ab hoc vel illo supposito particulari dependet. Unde SS. Patres virginitatem, quæ nunc à pluribus ad vacandum divinorum contemplationi servatur, miris laudibus & encomijs celebrant, eamque fecunditati carnis, & pulchritudine conjugali præponunt. Augustinus enim lib. de sancta virginitate. cap. 13. *Virginalis integritas (inquit) & per piam continentiam ab omni concubitu immunitas, Angelica portio est, & in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia conjugalis.* Cyprianus lib. de disciplina & habitu Virginum: *Virginitas flos est Ecclesiastici germinis, decus atque ornamentum gratiæ spiritualis, læta indoles, laudis & honoris opus integrum, atque incorruptum. Dei imago, respondens ad sanctimoniam Domini, illustrior portio gregis Christi.* Ambrosius libro de viduis: *Supergreditur virginitas conditionem humane nature, per quam homines Angelis assimilantur: major tamen est victoria hominum, quam Angelorum; Angeli enim sine carne vivunt, Virgines verò in carne triumphant.* Chrysostomus lib. de virginitate. cap. 11. *Viden virginitatis decus? Eorum qui in terris degunt cum cælestibus similitudinem vita molitur, corpore vestitus vincit ab incorporeis copijs non permittit; mortales Angelorum amulos reddit.* Demum S. Athanasius lib. de virginitate, sive de meditatione: *Magna virtus continentia, ingens gloriatio puritas, magna encomia virginis. O virginitas opulencia deficiens! O virginitas corona immarcescibilis! O virginitas templum Dei, & domicilium Spiritus Sancti! O virginitas margarita speciosa, vulgo inconspicua, & qua non nisi à paucis invenitur! O continentia amica Dei, & à Sanctis deprædicata! O continentia apud multos odiosa, sed apud dignos spectata! O continentia mortem & infernum profligans, & que ab immortalitate possidetur! O continentia Angelorum vita, & Sanctorum corona! Beatus est qui te tenet, beatus qui obdurat in tolerantia, quoniam paux ilulum fatigatus, multum in te gaudebit.*

18. Ad majorem hujus eximiæ virtutis commendationem, observandum est cum Paraldo Episcopo Lugdunensi, in summa virtutum & vitiorum, liliū inter cæteros flores esse symbolum virginitatis, non solum ratione eximij candoris & decotis quo fulget, sed etiam quia sicut liliū sex habet folia candida, & aliqua grana quasi aurea in medio posita; ita etiam in virginitate sunt veluti sex folia, quæ valent ad conservandum liliū puritatis. Primum est sobrietas: & hoc lacerat excessus in cibo & potu, quasi quædam spi-

na; crapula enim & ebrietas est via ad luxuriam, ut patet in Loth, qui inebriatus perpetravit incestum; unde dicit Apostolus: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.*

Secundum folium lilij virginitatis est labor. Spina illud lacerans est otium & ignavia, quæ sunt via ad luxuriam; quare dicitur Ezechiel. 16. *Hæc fuit iniquitas Sodoma sororis tuæ, superbia, saturitas panis, abundantia, & otium.* Unde Chrysostomus super Matth. *Vitium libidinis facile ex vacantia & otio nascitur: nam definitio amoris hæc est, anima vacantis passio, juxta illud Ovidij:*

Otia si tollas, perire cupidinis arcus.

B Cui consonat istud:

Quæritur Agestus, quare sit factus adulter: In promptu causa est, desidiosus erat.

Tertium folium est habitus asper & humilis. Spina lacerans est habitus superbus & mollis, qui incitat ad luxuriam: Numer. 25. filij Israel ornati sunt cum mulieribus Moabitibus, quæ se ornaverant: & 1. ad Timoth. 2. *Non in tortis crinibus, aut auro, vel veste pretiosa &c.*

Quartum est custodia sensuum, præcipue illorum qui nobis remota ostendunt, ut visus & auditus. Spina lacerans hujusmodi folium est curiositas, & desiderium videndi nova, vel audiendi vana; ut patet in Dina, filia Jacob, quæ egressa ut videret mulieres regionis Sichimorum, corrupta est à Sichem filio Emor.

Quintum est modestia sermonis. Spina lacerans est loquacitas, vel turpitudine sermonis. Seneca: *A verbis turpibus abstineto, quia licentia eorum impudentiam nutrit.* Proverb. 7. *Ecce mulier occurrit illi ornatu meretricio ad capiendas animas garrulas.* 1. ad Corinth. 5. *Corrumpunt bonos mores confabulationes pessime, vel colloquia mala.* Hieronymus: *Sit sermo virginis prudens, modestus, & rarus, nec tam eloquentia pretiosus, quam pudore.*

Sextum folium est fuga occasionum peccandi. Spina lacerans est nimia familiaritas & conversatio cum viris: opportunitas enim peccandi est via ad luxuriam, ut patet in Thamar, corrupta ab Amon fratre suo, quia sola cum solo fuit in thalamo: 2. Regum 13. Genesis 18. *Ne stes in omni loco circa regionem.* Bernardus: *Solent virgines quæ verè virgines sunt, semper esse pavida, & nunquam esse secure, & ut caveant timenda, etiam tuta perimescere.*

Grana aurea lilij virginitatis sunt tres modi diligendi Deum, quos distinguit Bernardus, dicens: *Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter ne illecti, prudenter ne decepti, fortiter ne oppressi ab amore Domini avertanur.* Vel per grana aurea possunt intelligi varij motus divini amoris, ex diversis causis procedentes: amandus est enim Deus, quia Creator, quia Redemptor, quia remunerator &c. Hæc Paraldus libro citato.

Ultima species temperantiæ est pudicitia, quæ in hoc à castitate distinguitur, quod ista habet moderari & rationi subjicere delectationes ex commixtione venerea confluentes; illa verò moderatur, & subjicit rationi delectationes, quæ talem actum circumstant, putæ quæ sunt in oculis, tactibus, & amplexibus impudicis: unde pudicitia ad castitatem ordinatur, non quasi virtus omnino ab ipsa distincta, sed sicut exprimens castitatis circumstantiam quandam, ut ait S. Doctor hic quæst. 151. art. 4.

Ad virtutem istam spectat egregium illud Tertulliani elogium initio libri de pudicit. *Pudicitia flos morum, honor corporum, decor sexuum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præjudicium omnis bonæ mentis.*

ARTICVLVS III.

Partes potentiales temperantiæ.

19. **P**artes potentiales alicujus virtutis illæ dicuntur, quæ modum, quem ipsa virtus ponit circa materiam principalem, vel difficiliorem, observant in alijs materijs, quæ minus habent difficultatis: unde cum proprium temperantiæ sit refrænare & reprimere impetus passionum circa delectationes tactûs, quæ difficilius compescuntur, virtutes refrænantes impetus nostrarum passionum & affectionum circa alias materias, vel actiones externas moderantes, possunt illi tanquam virtutes secundariæ adjungi, & partes potentiales temperantiæ appellari. Illæ verò à D. Thoma quatuor numerantur, nimirum continentia, mansuetudo, clementia, & modestia: sub qua plures aliæ paragrapho sequenti recensendæ, continentur.

20. **C**ontinentia, quæ primo loco ponitur, non sumitur hîc pro virtute refrænante & reprimente passiones, quæ sunt circa venerea, quo pacto convertitur cum castitate, sed pro quodam habitu, per quem voluntas resistit passionibus concupiscibilis, taliterque in bono firmatur, ut quantumvis hujusmodi passiones exurgant & intumescant, non trahatur ab illis contra rectum judicium rationis. Unde munus hujus habitûs est, non passiones refrænare aut compescere, sicut facit virtus continentia, sed duntaxat firmare & detinere voluntatem, ut illarum impetus non sequatur. Ex quo fit illud non esse simpliciter virtutem, quamvis ad genus virtutis reducatur ut aliquid imperfectum: est enim de ratione virtutis, facere opus perfectum, atque adeo rectificare adæquatum ejus principium; quod sane principium, in actibus qui sunt circa passionum objecta, non est sola voluntas, sed etiam appetitus sensitivus: unde quia continentia non perficit hujusmodi appetitum ad rectè appetendum, sed relinquit in eo passiones immoderatas, licet voluntatem firmet ac detineat, non sequatur ipsas passiones, ideò deficit à ratione perfecta virtutis, & est veluti semivirtus, ut docet S. Thomas hîc quæst. 155. art. 1.

21. **M**ansuetudo, quæ etiam mititas vocatur, est virtus, quæ passionem iræ ita componit & moderatur, ut non permittat eam exurgere, nisi cum oportet, & in ea mensura in qua fuerit necessarium. Licet enim nunquam iræ ita dandus sit locus, ut judicium rationis perturbet, interdum tamen honestum & necesse est moderatè irasci ad serviendum justitiæ, vel pro juvanda fortitudine, quæ utitur irâ in suo actu aggressivis: & ita Christus iram excitavit, dum, factò ex funiculis flagello, mercatores ejecit de templo. Unde Aristoteles 4. Ethic. cap. 7. *Qui igitur (inquit) ob que oportet, & quibus oportet irascitur, addo etiam quomodo, & quando, & quousque debet, laudatur, esseque is mansuetus potest, quippe cum mansuetudo ipsa laude afficiatur. Mansuetus enim ille est, qui perturbatione vacat, & ab affectu minimè ducitur, sed quemadmodum vario ipsa statuerit, ita & ob id, & tandem succenset.*

22. **M**ansuetudini affinis est clementia: unde aliqui

A eas non distinguunt. Sed revera differunt; ut docet S. Thomas hîc quæst. 157. art. 1. Licet enim utraque mitiget iram circa vindictam, sub diversa tamen ratione id præstant; mansuetudo quidem, quatenus id decet animum iræ dominantem: clementia verò; quatenus id consentaneum est homini in potestate constituto. Unde Seneca lib. 2. de clementia cap. 3. definit clementiam, *Temperantiam animi in potestate ulciscendi: vel lenitatem superioris adversus inferiorem in constituendis pænis.* Decet enim illum non uti totâ suâ potestate in illo munere, sed aliquid de pœna remittere, & infra meritum punire: sicut è contrario decet in præmio retribuendo aliquid addere, & supra condignum remunerare: ut ita humani Principes, aut Judices Deum imitentur, qui præmiat ultra condignum, & ad id ex propria inclinatione, & innata bonitate tendit; punit autem citra condignum, & non nisi provocatus nostris demeritis, ac veluti coactus, juxta illud Tertulliani lib. 2. contra Marcionem, *Deus ex seipso bonus est, ex nobis justus* (justitiâ vindicativâ.) *Prior est bonitas Dei secundum naturam, posterior severitas secundum causam: illa propria, hæc accommodata; illa edita, hæc adhibita.*

Ex his intelliges, mansuetudinem communem esse omnibus personis: clementiam verò propriam esse Superiorum & Judicum, quibus determinatio pœnæ pro delicto incumbit; specialiterque spectat ad Principem, quem valde decet pœnas & supplicia in sibi subiectos benignè mitigare. Unde Ovidius.

Regia (crede mihi) res est succurrere lapsis,

Convenit & tanto, quantum & ipse viro.

Enituit virtus hæc præcipuè in Theodosio, cujus tanta fuit erga hostes benignitas & clementia, ut de ipso hæc referat Ambrosius in oratione de ejus obitu: *Beneficium se putabat accepisse, cum rogaretur ignoscere, & tunc propior erat veniæ, cum fuisset commotio major iracundiæ. Et optabatur in eo quod in alijs timebatur, ut irasceretur. Sæpe trementes vidimus quos objurgabat, & convictos sceleris, cum desperassent, solutos à crimine. Vincere enim volebat, non plerere, æquitatis iudex, non pœna arbiter, qui nunquam veniam confitenti negaret.*

23. **Q**uarta virtus temperantiæ annexa est modestia, à modo dicta, quia nimirum modum statuit, qui in humanis affectionibus & actionibus, in gestu corporis, ejusque cultu & vestitu, servari debet; ita ut hæc omnia decenter & congruenter se habeant, secundum personæ statum: modestus enim dicitur, qui circa illa omnia moderatè & congruenter se habet, modumque sibi convenientem tenet. Virtutis hujus summum decus neminem fugit: nam modestiam esse *Dei portionem*, id est partem notatam habitationis Dei in homine, egregiè dixit Ambrosius 1. offic. cap. 18. Erumpit etiam foras ejus decor, & ut verbis Tertulliani utar lib. de cultu sæmineo cap. 13. *Emanat ab animo in habitum, & eructat à conscientia in superficiem, ut & foris inspiciat quasi suppellectilem suam.* Unde Ambrosius serm. 10. in Psal. 128. egregiè ostendit, virum modestum, vel si videatur, prodelle; adductaque ejus animalis similitudine, quod si ab icterico conspiciatur, sanat conspicientem, demonstrat probi hominis, rectèque compositi, vel aspectum esse contentibus salutarem. Hinc Basilius lib. de virginitate, virginem instruens ait, eam dum procedit in publicum, talem se & habitu & incessu, & toto corporis motu debere exhibere, ut qui illi

De pœna
Eleg. 5.